

ЛІХАЧОВА ОЛЬГА ЄВГЕНІВНА

УДК 94[(470+571)+(477.74)]:929Георгієвський "1830/191 Г(043.3)

**НАУКОВА, ПУБЛІЦИСТИЧНА ТА ДЕРЖАВНА ДІЯЛЬНІСТЬ
О.І. ГЕОРГІЄВСЬКОГО**

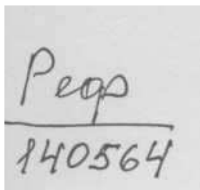
07.00.02 - всесвітня історія

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Одеса - 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі нової та новітньої історії Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Грєбцова Ірена Свігозарівна,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова,
професор кафедри нової та новітньої історії.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Казьмирчук Григорій Дмитрович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, професор кафедри історії
для гуманітарних факультетів;

кандидат історичних наук
Білоусова Лілія Григорівна,
Державний архів Одеської області,
заступник директора.

Захист відбудеться "26" жовтня 2011 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.051.08 Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (65082, м. Одеса, вул. Єлисаветинська, 12, ауд. 9).

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 24).

Автореферат розісланий "23" вересня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат історичних наук, доцент

Н.О. Петрова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасна українська історична наука переживає зараз період, коли проблематика, пов'язана з феноменом вивчення біографії, стає однією з важливих тем історичної науки. Розвиток інтелектуальної історії дозволяє використовувати дослідження індивідуальної біографії як особливий метод вивчення історичного минулого. Макроісторичні дослідження поступаються місцем дослідженням мікроісторичним, в центрі уваги яких - аналіз індивідуального, унікального. Однак дослідний процес цим не обмежується і дозволяє розпочати рух від глибокого аналізу життя, діяльності, духовного світу індивідуума до багатомірного висвітлення історичної епохи. Поєднання і взаємодоповнення мікро- і макроісторичних підходів відкривають нові перспективи досліджень. У зв'язку з цим повернення з небуття імен історичних діячів, що мали значний вплив на формування і розвиток громадських, державних, наукових інститутів, є одним з актуальних завдань сучасної науки. До таких історичних осіб належить О.І. Георгієвський (1830-1911). Беручи до уваги широкий діапазон його інтелектуальної спадщини та підкреслюючи той факт, що основні віхи його біографії збіглися з важливим етапом у розвитку Російської імперії, вивчення даної проблеми відкриває перспективу не тільки ліквідації «білих плям», що відносяться до біографії даної особистості, але і дозволяє точніше реконструювати історичне минуле.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є частиною наукової теми кафедри нової та новітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Питання нової і новітньої історії: суспільний та особистісний виміри» (державний реєстраційний номер 0106U006200).

Мета дисертаційної роботи - дослідити діяльність та інтелектуальну спадщину О.І. Георгієвського в контексті суспільно-політичного, державного, культурного і наукового розвитку Російської імперії другої половини XIX - початку XX ст.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі **завдання**:

- проаналізувати стан наукової розробки теми та джерельну базу дослідження;
- виявити основні фактори, що сприяли формуванню світогляду і суспільно-політичних поглядів О.І. Георгієвського;
- проаналізувати науково-історичні погляди О.І. Георгієвського та оцінити його діяльність в контексті розвитку історичної науки другої половини XIX ст.;
- визначити основні етапи та напрямки державної кар'єри О.І. Георгієвського в Міністерстві народної освіти (МНО), приділивши особливу увагу його участі у підготовці та реалізації реформ освіти періоду, що розглядається;
- виявити коло питань, яким приділяв увагу О.І. Георгієвський на посаді сенатора;

- розглянути його внесок у розвиток регіональної та центральної преси другої половини XIX ст.;
- дослідити внутрішньополітичні і зовнішньополітичні погляди О.І. Георгієвського, які проявились у його журналістській діяльності;
- охарактеризувати особливості еволюції соціально-політичних поглядів О.І. Георгієвського;
- створити цілісну картину інтелектуальної біографії О.І. Георгієвського та визначити ступінь його впливу на соціокультурний і суспільно-політичний простір відповідної епохи.

Об'єктом дослідження є життя і творча спадщина О.І. Георгієвського.

Предметом дослідження є інтелектуальна біографія О.І. Георгієвського, його просвітницька, державна, редакторська та журналістсько-публіцистична діяльність.

Хронологічні рамки дослідження позначені датами життя О.І. Георгієвського 1830-1911 рр.; при цьому основна увага в дисертації приділяється періоду другої половини XIX - початку XX ст. як найбільш насиченому і значному етапу його діяльності.

Методи дослідження. Основою дисертаційного дослідження є комплекс загальнонаукових і спеціально-історичних методів. Загальнонаукові методи - аналізу, синтезу та системного підходу у поєднанні зі спеціально-історичними методами - проблемно-хронологічним, історико-порівняльним, історико-генетичним, історико-типологічним забезпечили комплексний підхід до вирішення основних завдань дисертації.

Методи аналізу та синтезу були застосовані при вивченні історичної та публіцистичної спадщини О.І. Георгієвського. Системний метод дозволив розглянути діяльність О.І. Георгієвського в контексті державного реформування Російської імперії другої половини XIX ст. Спеціально-історичні методи - проблемно-хронологічний, історико-порівняльний, історико-генетичний, історико-типологічний, а також прийоми і методи біографістики були використані з метою дослідження історичних джерел, історіографії проблеми, а також безпосереднього аналізу історичних подій. Формально-кількісний метод контент-аналізу був застосований при розгляданні публіцистичного доробку О.І. Георгієвського, допоміг визначити тематичну направленість його статей, полегшив їх атрибуцію.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у реконструкції інтелектуальної біографії О.І. Георгієвського та соціокультурного середовища, у якому він діяв:

- проаналізовано стан наукової розробки теми та джерельну базу дослідження, у науковий обіг введено масив архівних матеріалів, які раніше не використовувалися або використовувалися частково;

- досліджено життєвий шлях О.І. Георгієвського, визначено основні етапи та специфіку кожного з них;
- вперше у вітчизняній історіографії проаналізовано його інтелектуальну спадщину, відтворено основні напрямки багатогранної діяльності О.І. Георгієвського;
- крізь призму біографічного методу здійснено аналіз соціально-політичної, культурної, наукової атмосфери відповідної епохи;
- виявлено суспільно-політичні погляди О.І. Георгієвського на проблему скасування кріпосного права у Росії і на низку інших реформ 60-70-х рр. XIX ст.;
- досліджено історичні погляди О.І. Георгієвського на розвиток європейських країн та процес ліберальних реформ, які у них відбувались;
- проаналізовано світоглядні позиції і відтворено теоретичну концепцію О.І. Георгієвського щодо емансипації євреїв в Росії;
- виявлено місце і роль О.І. Георгієвського в процесі реформ другої половини XIX ст. в галузі освіти в Російській імперії, розкрито доробок О.І. Георгієвського у становлення класичної та реальної системи освіти;
- досліджено внесок О.І. Георгієвського у розвиток регіональної та центральної преси, атрибутовано 22 статті О.І. Георгієвського в «Московских ведомостях» і 82 статті у «Русском инвалиде»;
- доведено вплив особистості О.І. Георгієвського на соціокультурний простір Російської імперії другої половини XIX - початку XX ст.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дисертації можуть бути використані при підготовці підручників, науково-методичних посібників з історії історичної науки, історії періодичної преси і журналістики другої половини XIX ст., історії освіти, а також спеціальних курсів з біографістики, історії емансипації євреїв.

Апробація результатів дисертації. Окремі положення дисертації, основні висновки та узагальнення пройшли апробацію у виступах на конференціях: V Міжнародній науково-практичній конференції «Наука і освіта - 2007» (Дніпропетровськ, 3-15 січня 2007); Другій науковій конференції викладачів, студентів, магістрів, аспірантів і молодих учених історико-філологічного факультету Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського (Одеса, 2007); Третій науковій конференції викладачів, студентів, магістрів, аспірантів і молодих учених історико-філологічного факультету Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського (Одеса, 2008); Міжнародній науково-практичній конференції «К 200-літтю Спасо-Преображенського собора. Церковь и государство в эпоху Воронцова» (Одеса, 2008); Четвертій науковій конференції викладачів, студентів, магістрів, аспірантів і молодих учених історико-філологічного факультету Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського (Одеса, 2009);

Міжнародній науково-практичній конференції II «Воронцовські читання» (Одеса, 2008);

П'ятій науковій конференції викладачів, студентів, магістрів, аспірантів і молодих учених історико-філологічного факультету Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського (Одеса, 2010); Міжнародній науково-практичній конференції III «Воронцовські читання» (Одеса, 2008); Шостій науковій конференції викладачів, студентів, магістрів, аспірантів і молодих учених історико-філософського факультету Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського (Одеса, 2011).

Публікації. Основні положення дисертації оприлюднені у 14 публікаціях, шість з них надруковано у виданнях, затверджених ВАК України як фахові.

Структура дисертації обумовлена її метою і завданнями. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, десяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел, який включає 245 позицій. Загальний обсяг дисертації 230 сторінок, основного тексту 182 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі охарактеризована актуальність теми, визначено мету та наукові завдання, об'єкт і предмет дослідження, хронологічні межі, вказано на наукову новизну результатів роботи та її практичне значення.

Перший розділ «Історіографія, джерельна база та методологія дослідження» складається з двох підрозділів. У першому - *«Історіографія проблеми»* — проаналізовано наукову літературу, у якій розглядалась особистість та інтелектуальна спадщина О.І. Георгієвського. Використовуючи хронологічний принцип, було виділено три етапи в дослідженнях інтелектуальної біографії О.І. Георгієвського. Перший етап представлений дослідженнями авторів другої половини XIX - початку XX ст. С.В. Рождественський приділив увагу державній службі О.І. Георгієвського. Питання про роль О.І. Георгієвського у справі реформування середньої освіти та впровадження в її основу класичних наук у контексті вивчення реформ 60-х - поч. 70-х рр. XIX ст. підіймали І.О. Альошинцев та Є.К. Шмідт. Дослідником С.І. Цінбергом розглядався внесок О.І. Георгієвського у розвиток регіональної єврейської преси.

На другому (радянському) етапі найбільш численними були дослідження, у яких розглядалася історія розвитку народної освіти в Російській імперії. Увага авторів Ш.І. Ганеліна, В.З. Смирнова, В.І. Чеснокова та ін. була приділена роботі О.І. Георгієвського з впровадження класичних засад у системі освіти. Діяльність О.І. Георгієвського в роботах істориків П.С. Ткаченка, В.Р. Лейкиної-Свірської, Г.І. Щегиніної характеризувалась здебільшого як реакційно-охоронна і пов'язувалась з історією студентського руху в другій половині XIX ст. Співпраця О.І. Георгієвського у ліберальній періодиці, насамперед, у «Русском вестнике» і «Одесском вестнике» частково знайшла висвітлення у монографіях В.А. Китаєва, Б.І. Єсіна, І.В. Кузнецова, Л.Г. Захарової,

а також у роботах одеських істориків і краєзнавців Я.З. Бермана, З.В. Першиної, І.С. Гребцової. Проте співпраця О.І. Георгієвського з «Московськими ведомостями», «Русским инвалидом» і «Журналом Министерства народного просвещения» (ЖМНП) практично не розглядалася. Поодинокі згадки про це існують у істориків А.О. Роота, Л.І. Нарочницької. Літературознавець К.В. Пигарьов у працях, присвячених Ф.І. Тютчеву, згадував про його дружні стосунки з О.І. Георгієвським. Вкрай рідко у радянській історіографії можна зустріти характеристику творчості О.І. Георгієвського як історика (В. Бузескул, М. Широкова).

На третьому - пострадянському етапі почався поступовий перегляд точок зору, які були притаманні попереднім періодам. У роботах К.А. Вах, Т.В. Чугунової, Л.М. Іскри та ін. піддалася переоцінці діяльність О.І. Георгієвського в якості творця класичної системи освіти. Дослідники Н. Є. Орлова В.Т. Чумаков і А.О. Замостьянов вперше звернули увагу на роль ЖМНП та його редактора у розвитку педагогічної періодики. У працях цього періоду інформація про О.І. Георгієвського частково міститься в групі досліджень, присвячених Ф.І. Тютчеву (Г. Чагін і С. Москаленко, А.Г. Гачева). Вітчизняна історична наука звернулася до розгляду різних сторін діяльності вченого. У роботі І.С. Гребцової був проаналізований одеський період журналістської та редакторської роботи О.І. Георгієвського, Г.М. Казакевич звернувся до розгляду його монографії з історії Галлії.

Аналіз історіографії визначених періодів дозволяє прийти до висновку про неоднозначну оцінку діяльності та наукової спадщини О.І. Георгієвського, а також констатувати відсутність узагальнюючих наукових праць, присвячених йому особисто.

У другому підрозділі *«Характеристика джерельної бази та теоретико-методологічних засад дослідження»* проаналізовано історичні джерела і методи, які використовувались у процесі дослідження. Найважливішу опубліковану групу джерел складають наукові праці та публікації О.І. Георгієвського, які дозволяють виявити етапи формування суспільно-політичних поглядів автора. Законодавчі акти та діловодна документація МНП характеризують процес реформ народної освіти другої половини XIX ст. Важливою групою джерел є матеріали особистого походження. Серед них особливе місце належить мемуарам О.І. Георгієвського, які висвітлюють початок становлення його особистості та кар'єри. До вивчення проблеми залучено мемуари та листи сучасників О.І. Георгієвського: Г.П. Данилевського, Є.М. Феоктистова, Ф.І. Тютчева, К.П. Победоносцева та ін., у яких наведені спогади про нього, а також характеризується період, що досліджується. У дисертації проаналізовані матеріали органів регіональної та центральної періодичної преси, з якими у різні роки співпрацював О.І. Георгієвський, що надає можливість реконструювати одну з найважливіших сторін його інтелектуальної біографії.

Опубліковані джерела доповнюють архівні матеріали. Основний пласт документів, що характеризує багаторічну діяльність О.І. Георгієвського, зберігається в Російському державному історичному архіві (Санкт-Петербург), де знаходиться його іменний фонд, а також Ф. 772 (Головне управління цензури), який дозволяє проаналізувати політику офіційної влади по відношенню до регіональної преси. У Державному архіві Одеської області були опрацьовані документи Ф. 44 (Рішельєвський лицей), де кілька років викладав О.І. Георгієвський та документи Ф. 1 (Управління Новоросійського та Бессарабського генерал-губернатора), Ф. 8 (Одеський цензурний комітет), що дозволили дослідити особливості діяльності О.І. Георгієвського під час його співпраці з низкою ліберальних періодичних видань Одеси. Документи Ф. 293 (Київський цензурний комітет), що зберігаються у Центральному державному історичному архіві України (Київ), містять інформацію про видання журналу «Рассвет». У Російському державному архіві літератури і мистецтва (Москва) зберігається особистий фонд В.Р. Завадського, документи якого характеризують педагогічну діяльність О.І. Георгієвського. У Державному архіві Російської Федерації (Москва) опрацьовані документи Ф. 109 (III Відділення особистої й.і.в. канцелярії"), які містять звіти жандармів про суспільні настрої, позиції преси півдня Російської імперії напередодні ліквідації кріпацтва. Картину складних відносин між ліберальною пресою та цензурними органами доповнюють матеріали фонду О.В. Головніна, які зберігаються у Рукописному відділі Російської національної бібліотеки (Санкт-Петербург). Комплекс історичних джерел, які були використані у роботі, створили міцне підґрунтя для дослідження теми дисертації.

Теоретико-методологічною основою дослідження є базисні принципи історичної науки: об'єктивність, історизм, цілісність. Принцип історизму передбачає розгляд діяльності О.І. Георгієвського у нерозривному зв'язку з історичними процесами у Російській імперії. Принцип об'єктивності був реалізований через залучення широкого кола історичних джерел та наукової літератури з подальшим їх критичним осмисленням. Комплексний підхід до вивчення всіх сторін діяльності та інтелектуальної спадщини О.І. Георгієвського забезпечений через використання принципу цілісності та системності дослідження.

Важливе місце у теоретичних засадах дисертації посідають принципи «інтелектуальної історії», які надали можливості розглянути інтелектуальну спадщину О.І. Георгієвського крізь призму суспільно-політичного розвитку держави. Ці принципи передбачають розгляд біографії науковця за допомогою наступних складових: біографія особистості, професійна біографія, бібліографічна біографія, ситуаційна біографія. Реконструкція цих складових утворює те, що в «інтелектуальній історії» вважається науковою або інтелектуальною біографією вченого.

Використання сучасних теоретико-методологічних принципів наукового пізнання для аналізу історіографії проблеми, історичних джерел надало можливості більш об'єктивного

висвітлення питань, що розглядались у дисертаційному дослідженні.

Другий розділ «Історичні погляди О.І. Георгієвського» складається з трьох підрозділів. У першому підрозділі «*Формування суспільно-політичних та історичних поглядів О.І. Георгієвського*» було розглянуто основні чинники, що мали значний вплив на становлення особистості, професійну і наукову орієнтацію О.І. Георгієвського. Аналіз початкового етапу становлення особистості вченого довів значну роль сімейного виховання та етапу навчання в Московському дворянському інституті, які заклали міцний фундамент знань, сприяли його подальшому інтелектуальному розвитку. У становленні О.І. Георгієвського як науковця вирішальне значення мав період навчання на історико-філологічному факультеті Московського університету. В стінах цього учбового закладу під впливом таких видатних вчених та педагогів, як Т.М. Грановський, С.М. Соловйов, М.Н. Катков були сформовані політичні погляди О.І. Георгієвського, вироблені гуманістичні основи його інтелектуальної спадщини.

У другому підрозділі «*Історія Західної Європи у творчості О.І. Георгієвського*» була проаналізована тематика досліджень О.І. Георгієвського з історичного розвитку західноєвропейських країн та виділені два найбільш значущих напрямки у дослідженні цих питань. Перший напрямок, до якого належить його головне історичне дослідження «Галли в епоху Кайя Юлія Цезаря» (1865) характеризує інтерес автора до вивчення проблем історичного минулого. Другий напрямок, представлений його науковими статтями, пов'язаний з дослідженням процесу соціально-політичних реформ в західноєвропейських країнах з метою використання цього досвіду в Росії. Аналізу англійського досвіду суспільних перетворень була присвячена стаття «Сер Роберт Піль» (1856), в якій автор дійшов до висновку про позитивний вплив поступових реформ, підкреслив необхідність зосередження на внутрішніх проблемах держави як гаранта її добробуту. У статті «Про знищення рабства в англійських колоніях» (1858), окрім аналізу проблеми, він зосередив увагу на актуальному для Росії селянському питанні. Підкреслюючи негативний вплив кріпацтва на всі сторони суспільно-економічного життя держави, О.І. Георгієвський наполягав на його негайному ліквідуванні. Його статті цього періоду демонструють схильність публіциста до ліберальних реформ, необхідних для подальшого еволюційного розвитку держави.

У третьому підрозділі «*Єврейське питання» в історичній спадщині О.І. Георгієвського*» представлено аналіз його поглядів на соціальне, політичне та культурне становище єврейських громад у Західній Європі, Америці та Росії, яке містилось у його історичному дослідженні «Нарис сучасної історії юдаїзму» (1860). Дослідивши історію юдаїзму і процес реформ в області емансипації євреїв у провідних країнах Західної Європи, О.І. Георгієвський прийшов до висновку про необхідність широких ліберальних реформ як в Російській імперії, так і у самих

єврейських громадах, які проживали на цій території. До першочергових державних реформ він відніс ліквідацію смуги осілої, всебічно аргументувавши її негативний моральний та економічний вплив.

Аналіз історичних досліджень О.І. Георгієвського дозволяє зробити висновок про глибокі ліберальні вподобання автора, пильну увагу до державних інтересів, впевненість у необхідності проведення широкого кола буржуазно-демократичних реформ. Вони є свідцтвом високого наукового рівня його інтелектуальної спадщини.

Третій розділ «Служба О.І. Георгієвського у державних установах»

складається з трьох підрозділів. У першому підрозділі *«Початковий період діяльності О.І. Георгієвського в учбових закладах та структурах Міністерства народної освіти Російської імперії»* доведено, що одним з найважливіших періодів була його педагогічна діяльність у стінах Рішельєвського ліцею в Одесі. Досконале виконання службових обов'язків, широка громадська діяльність, співпраця з місцевими і центральними органами друку, заняття наукою були відзначені дирекцією ліцею, попечителем одеського навчального округу М.І. Пироговим, позитивно вплинули на його кар'єрний зріст. Зайнявши посаду редактора ЖМНП і члена Вченого комітету МНП, О.І. Георгієвський значною мірою сприяв становленню навчальної літератури і літератури для народного читання.

У другому підрозділі *«Участь О.І. Георгієвського у реформуванні середніх учбових закладів»* доведено, що діяльність О.І. Георгієвського з реформування середніх навчальних закладів у 70-ті рр. XIX ст., базувалась на його ґрунтовних дослідженнях. У своїй статті *«Про реальну освіту в Пруссії, Саксонії, Австрії, Баварії та Швейцарії»* він проаналізував досвід європейських держав, сформулював суттєві вимоги до реформування середньої освіти у Росії. Завдяки копіткій науково-теоретичній роботі О.І. Георгієвського були розроблені гімназичний статут (1871) і статут реальних училищ (1872). Ці документи заклали фундамент для затвердження класичних засад у середній освіті. Його багаторічна діяльність на посаді голови Вченого комітету МНП сприяла становленню системи технічної освіти в Росії. За його участю був розроблений план професійно-технічної освіти (1887), а також статuti ряду середніх і нижчих технічних училищ. Він приділяв серйозну увагу підготовці викладацьких кадрів, виступив у ролі безпосереднього організатора Російської філологічної семінарії при університеті Лейпцига (1873). Цей учбовий заклад відіграв значну роль в поліпшенні якості викладання стародавніх мов, заклав основи антикознавства в Росії. Поширенню та популяризації класичної освіти у суспільстві сприяло організоване за його ініціативою Товариство класичної філології і педагогіки (1874).

У третьому підрозділі *«Службова діяльність О.І. Георгієвського у 80-х рр. XIX ст. - на початку XX ст.»* проаналізована його праця з реформування вищої освіти та діяльність на посаді сенатора. З'ясовано, що багаторічні наукові дослідження сфери вищої освіти були

використані О.І. Георгієвським при розробці ним університетського статуту 1884 р. Його стаття «Про державні іспити в Німеччині та Австрії» містить докладні висновки про університетське навчання у розвинутих країнах Європи, конкретизує програму перетворень у російській вищій освіті. Це стосується затвердження в якості базису університетської освіти латинської та давньогрецької мов, античної історії та римського права. Заходи з уніфікації навчальних планів, посилення екзаменаційних вимог, збільшення числа практичних занять, які були розроблені за його безпосередньої участі сприяли модернізації вищої освіти в Росії. Особливу увагу О.І. Георгієвський приділяв питанню підготовки кадрів для вищих навчальних закладів. За його ініціативою був створений Російський інститут римського права при Берлінському університеті (1887). Програма реорганізації вищої освіти носила і глибокий соціальний зміст. Суперечний характер мали заходи О.І. Георгієвського зі збільшення контролю над навчальним процесом з боку держави. Позиція О.І. Георгієвського щодо посилення принципу становості у вищих навчальних закладах, яка знайшла відображення у роботі «Короткий нарис урядових заходів і задумів проти студентських заворушень» свідчить про еволюцію його ліберальних поглядів, притаманних початку службової діяльності, на користь охоронних вподобань.

Зайнявши пост сенатора він приділяв багато уваги проблемі захисту прав та інтересів душевнохворих і людей з вадами слуху та зору. У статті «Визнання громадянської правової нездібності з причини безумності, божевілля, глухонімоти і німоти» він виступив за наявність чіткого правового поля, яке б могло стати перешкодою для зловживань у цій сфері.

Отже, державна діяльність О.І. Георгієвського мала значний вплив на науково-теоретичну розробку педагогічних питань, сприяла модернізації системи освіти та розвитку інтелектуального простору Російської імперії.

Четвертий розділ «Редакційно-видавницька діяльність О.І. Георгієвського» складається з двох підрозділів. У першому підрозділі «Участь О.І. Георгієвського у виданні регіональних газет та журналів» доведено, що за короткий період керівництва редакцією «Одесского вестника» О.І. Георгієвському спільно з

О. Богдановським вдалося переорієнтувати тематику і ідеологічне спрямування цієї газети. Основна увага була сконцентрована на проблемі ліквідації кріпосного ладу, проблемах робітничого класу, питаннях освіти. У рубриці «Зарубіжні звістки» О.І. Георгієвський почав аналізувати актуальні зовнішньополітичні питання, обговорення яких він продовжить на сторінках центральних видань. Діяльність О.І. Георгієвського сприяла перетворенню «Одесского вестника» на одне з яскравих ліберальних видань Російської імперії. Як один з редакторів «Новороссийского литературного сборника», він зумів консолідувати у цьому виданні зусилля літераторів з ліберально-демократичними переконаннями, завдяки чому він став значним явищем у регіональній журналістиці другої половини XIX ст.

О.І. Георгієвський приймав активну участь у видавництві журналу «Рассвет», вів у ньому рубрику «Огляд іноземної єврейської журналістики», де звертався до аналізу внутрішніх проблем єврейського суспільства у Росії шляхом вивчення подібних проблем за її межами. Він приділив основну увагу питанням об'єднання євреїв європейських країн для захисту своїх прав, єврейській благодійності, питання модернізації освіти. На сторінках журналу йому вдалося сформулювати комплексну програму необхідних перетворень для вирішення питання про емансипацію євреїв в Російській імперії.

У другому підрозділі «*Снівпраця О.І. Георгієвського в органах центрального друку*» висвітлена його діяльність у «Московских ведомостях», «Русском инвалиде» і «Журнале Министерства народного просвещения». Співпрацюючи з «Московскими ведомостями» О.І. Георгієвський приділив значну увагу проблемі Польського повстання 1863 р., зосередившись на аналізі зовнішньополітичних інтересів західноєвропейських держав у цьому регіоні. У «Русском инвалиде» і «Московских ведомостях» він розглядав важливі зовнішньополітичні питання: про зміцнення Пруссії, статус Дунайських князівств та ін. крізь призму внутрішньополітичних інтересів Росії. З цих позицій висвітлювались проблеми політики Росії на Кавказі. Аналіз актуальних міжнародних проблем і векторів зовнішньої політики провідних європейських держав дозволив О.І. Георгієвському прийти до висновку про пріоритет внутрішньополітичних інтересів Російської імперії над союзницькими зобов'язаннями. Точні політичні прогнози та публіцистичний талант О.І. Георгієвського значно сприяли популярності видань, формуванню нових орієнтирів для жанру передової аналітичної статті.

Його діяльність на посаді редактора «Журнала Министерства народного просвещения» призвела до якісних змін у тематиці і науковій орієнтації цього видання. Крім виконання функцій офіційного органу МНП, він забезпечив циркуляцію в педагогічному співтоваристві теорій і ідей, сприяв підвищенню професійного рівня вчителів і поширенню наукових знань. Не переривав О.І. Георгієвський співпрацю з журналом і після своєї відставки, коли була надрукована його фундаментальна стаття «До історії Вченого комітету Міністерства народної освіти».

Журналістська та редакторська діяльність О.І. Георгієвського мала потужний вплив на становлення регіональної, центральної та наукової періодики другої половини XIX ст.

ВИСНОВКИ

У **висновках** узагальнено основні результати дослідження, які зводяться до наступних положень:

1. Аналіз стану наукової розробки теми дозволяє констатувати, що в історичній науці діяльність та інтелектуальна спадщина О.І. Георгієвського не знайшли комплексного висвітлення. Представлені у дисертації опубліковані та архівні джерела надають

можливість об'єктивно висвітлити питання, що розглядаються, реконструювати історичні процеси.

2. Перший етап формування особистості О.І. Георгієвського був пов'язаний з сімейним вихованням та навчанням у Московському дворянському інституті, коли були закладені засади його світогляду та подальшої професійної орієнтації. Другим визначним етапом був період навчання на історико-філологічному факультеті Московського університету, де під впливом видатних науковців Т.М. Грановського, С.М. Соловйова, М.Н. Каткова були сформовані його наукові орієнтири та суспільно-політичні погляди.

3. Інтерес автора до питань західноєвропейської історії знайшов своє відображення в двох головних напрямках досліджень: вивченні проблем власне історичного характеру та аналізі англійського досвіду соціальних реформ. Цей досвід з урахуванням місцевих соціальних особливостей він вважав можливим використовувати при проведенні низки ліберальних реформ у Російській імперії.

4. Програма вирішення «сврейського питання», яка мала на меті емансипацію свреїв у Російській імперії, продовжувала тему історичних досліджень автором питань щодо реформ, які б мали бути проведені у державі. Вона займає важливе місце в інтелектуальній спадщині О.І. Георгієвського, виступає свідомством його ліберальних вподобань.

5. Історичні дослідження О.І. Георгієвського, виконані в руслі позитивізму, являють собою зразок досконалого аналізу питань що розглядаються, наочно демонструють рівень тогочасних наукових досягнень.

6. Вдале поєднання О.І. Георгієвським педагогічної, публіцистичної, наукової та суспільної діяльності під час роботи у Рішельєвському лиції в Одесі, сприяло розвитку його подальшої державної кар'єри.

7. О.І. Георгієвський зробив вагомий внесок у науково-практичне реформування середніх учбових закладів на засадах класичної освіти. Представлена О.І. Георгієвським програма перетворень вищих навчальних закладів мала на меті підвищення якості освіти та носила глибокий соціальний зміст. Його зусилля з наукового обґрунтування і впровадження класичної системи освіти у Російській імперії мали потужний позитивний вплив на розвиток широкого спектру гуманітарних знань.

8. Займаючи посаду сенатора, О.І. Георгієвський зосередив увагу на питаннях правового захисту інтересів душевнохворих, розпочав науково-юридичну розробку цієї теми. Його інтелектуальний доробок був направлений на гуманізацію суспільного простору.

9. Діяльність О.І. Георгієвського в «Одесском вестнике», «Новороссійском литературном сборнике», «Рассвете» сприяла становленню ліберальної регіональної преси. Його співпраця з центральними виданнями «Московскими ведомостями»

і «Русским инвалидом» мала потужний вплив на формування нових орієнтирів якості передовиць аналітико-політичного характеру. Редагування О.І. Георгієвським «Журнала Министерства народного просвещения» перетворило видання на вагомий науковий орган.

10. Аналіз зовнішньополітичних питань займав важливе місце у журналістській діяльності О.І. Георгієвського, але тісно пов'язувався ним з розгляданням проблем внутрішньополітичного розвитку Російської імперії, переслідував мету захисту державних інтересів.

11. Вивчення етапів становлення особистості О.І. Георгієвського, його багатогранної діяльності та інтелектуальної спадщини дозволяє констатувати генезис його суспільно-політичних уподобань від ліберальних (на початку його діяльності) до позиції переконаного охоронця-державника (в період розквіту його кар'єри).

12. Реконструкція інтелектуальної біографії О.І. Георгієвського дозволяє зробити висновок про значний вплив його діяльності на науковий, суспільний та культурний простір Російської імперії другої половини XIX - початку XX ст.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Лихачева О.Е. А.И. Георгиевский о проблемах реального образования в Западной Европе в начале 70-х годов XIX века / О.Е. Лихачева // Науковий вісник / Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. - Науки: економіка, політологія, історія. - Одеса, 2007. - № 2 (39). - С. 137-146.

2. Лихачева О.Е. А.И. Георгиевский об истории ученого комитета / О.Е. Лихачева // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. - Запоріжжя : Просвіта, 2008. -Вип. XXII. -С. 215-219.

3. Лихачова О.Є. Мемуари О.І. Георгієвського як джерело з історії Московського дворянського інституту / О.С. Лихачова // Записки історичного факультету / Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. - Одеса, 2008.-Вип. 19.-С. 371-380.

4. Лихачева О.Е. А.И. Георгиевский о проблемах учебной литературы в Российской империи во второй половине XIX века / О.Е. Лихачева // Науковий вісник / Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. - Науки: економіка, політологія, історія. - Одеса, 2008. - № 12 (68).-С. 200-213.

5. Лихачева О.Е. Мемуары А.И. Георгиевского как источник по истории историко-филологического факультета Московского университета // О.Е. Лихачева // Науковий вісник / Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. - Науки: економіка, політологія, історія. - Одеса, 2008. - № 7 (85). - С. 223-236.

6. Лихачева О.Е. Публицистическая деятельность А.И. Георгиевского в журнале «Рассвет» / О.Е. Лихачева // Науковий вісник / Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. - Науки: економіка, політологія, історія. - Одеса, 2009. - № 10 (88). - С. 124-138.

7. Лихачева О.Е. Проблемы воспитания и образования в мемуарах А. И. Георгиевского / О.Е. Лихачева // Воронцовский сборник : сб. науч. статей. - Одесса : Студия «Негоциант», 2009. - Вып. 2. - С. 73-84.

8. Лихачева О.Е. А.И. Георгиевский и становление еврейской прессы на русском языке в Одессе / О.Е. Лихачева// Воронцовский сборник: сб. науч. статей. - Одесса: Студия «Негоциант», 2010. - Вып. 3. - С. 69-78.

9. Лихачева О.Е. Деятельность А.И. Георгиевского по реформированию реального образования в России в начале 70-х годов XIX века / О.Е. Лихачева // Історіосфера : матеріали Другої наукової конференції викладачів, студентів, магістрів, аспірантів та молодих вчених історико-філологічного факультету Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. - Одеса : ПДГТУ, 2007. - С. 130-134.

10. Лихачева О.Е. Церковное воспитание. По материалам мемуаров преподавателя Ришельевского лицея А.И. Георгиевского/О.Е. Лихачева// Одесские Воронцовские чтения : материалы докладов и сообщений междунар. науч.-практ. конф. [«К 200-летию Спасо-Преображенского собора. Церковь и государство в эпоху Воронцова»]. - Одесса, 2008. — Вып. 2. - С. 39-42.

11. Лихачева О.Е. Проблемы еврейского образования в статьях А. И. Георгиевского / О.Е. Лихачева // Історіосфера : матеріали Четвертої наукової конференції викладачів, студентів, магістрів, аспірантів та молодих вчених історико-філологічного факультету Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. - Одеса : ПДПУ, 2009. - С. 117-123.

12. Лихачева О.Е. Проблема рабства и исторические воззрения А.И. Георгиевского / О.Е. Лихачева // Історіосфера : матеріали П'ятої наукової конференції викладачів, студентів, магістрів, аспірантів та молодих учених історико-філологічного факультету Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. - Одеса : ПНПУ, 2010. -С. 178-186.

13. Лихачева О.Е. Деятельность А.И. Георгиевского на посту сенатора / О.Е. Лихачева// Історіосфера: матеріали Шостої наукової конференції викладачів, студентів, магістрів, аспірантів та молодих вчених історико-філософського факультету Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. - Одеса : ПНПУ, 2011. — С. 158-163.

14. Лихачева О.Е. А.И. Георгиевский о проблемах образования в Западной Европе в начале 70-х годов XIX века / О.Е. Лихачева // Материалы V Международной научно-практической конференции [«Наука и образование-2007»]. - Том 5. История. - Днепропетровск : Наука и образование, 2007. - С. 7-9.

АНОТАЦІЯ

Лихачова О.Є. Наукова, публіцистична та державна діяльність О.І. Георгієвського. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 - всесвітня історія. - Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. - Одеса, 2011.

У дисертації вперше висвітлено біографію та інтелектуальну спадщину О.І. Георгієвського. Визначено основні чинники формування його суспільно-політичних поглядів. Проаналізовано його історичні праці, визначена їх наукова спрямованість та місце у загальному розвитку історичної науки XIX ст. Розглянуті основні етапи його реформаторської діяльності у МНП, визначено його внесок у наукове обґрунтування та втілення у життя класичної системи освіти у Російській імперії у 70-80-х рр. XIX ст. З'ясовано специфіку його діяльності на посаді сенатора. Доказано його значний внесок у розвиток регіональної, центральної та наукової періодики другої половини XIX ст. Представлено генезис його соціальних уподобань від ліберальних до поглядів переконаного державника.

Ключові слова: Георгієвський, інтелектуальна спадщина, історія, класична система освіти, державна діяльність, журналістика.

АННОТАЦИЯ

Лихачева О.Е. Научная, публицистическая и государственная деятельность А.И. Георгиевского. - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 - всемирная история. - Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова. - Одесса, 2011.

Диссертация является первым в отечественной исторической науке комплексным исследованием жизни, деятельности и интеллектуального наследия А.И. Георгиевского. На основании анализа научной литературы и широкого спектра исторических источников, многие из которых впервые были введены в научный оборот, в исследовании был определен комплекс факторов, способствовавших становлению социально-политических взглядов А.И. Георгиевского. Особо подчеркнута роль домашнего образования, периода обучения в Московском дворянском институте и в Московском университете. Знания, полученные в стенах этих учебных заведений, способствовали становлению А.И. Георгиевского как историка. Тематика его научных исследований была связана с изучением исторического прошлого Галлии, а также с анализом социально-политических реформ в Англии. Изучение истории английских реформ было предпринято А.И. Георгиевским с целью использования этого опыта при проведении широкого спектра либеральных преобразований в Российской империи, в процессе ликвидации крепостного права. Тема либеральных реформ получила свое дальнейшее развитие при рассмотрении «еврейского вопроса».

Изучение истории иудаизма позволило А.И. Георгиевскому предложить основные направления реформ, которые способствовали бы ускорению процесса эмансипации евреев в России. Внимание А.И. Георгиевского к научно-теоретическому анализу рассматриваемых проблем имело позитивное влияние на становление его государственной карьеры. Ее начало связано с Ришельевским лицеем в Одессе, где он успешно сочетал педагогическую, редакторскую и научную деятельности, что определило его дальнейший карьерный рост в МНП. В 70-е гг. XIX ст. при непосредственном участии А.И. Георгиевского была проведена реформа среднего образования, в основу которого было положено изучение античного наследия. Значителен вклад А.И. Георгиевского в процесс становления профессионально-технического образования. В 80-е гг. XIX ст. А.И. Георгиевский на основе всестороннего изучения европейского опыта, подготовив глубокую научную основу, приступил к разработке нового университетского устава, вступившего в силу в 1884 г. Несмотря на неоднозначность данного документа, особенно в части сокращения автономии университетов и повышенного внимания к социальному происхождению студентов, он во многом способствовал модернизации высшего образования Российской империи. Бесспорным является вклад А.И. Георгиевского в решение вопроса о кадровом обеспечении гимназий и университетов преподавателями классических языков и римского права. При его непосредственном участии были учреждены Русская филологическая семинария при Лейпцигском университете и Русский институт римского права при Берлинском университете. Соблюдение законных норм по отношению к душевнобольным и инвалидам по слуху и зрению стали одной из главных тем его интеллектуальной деятельности в период пребывания на посту сенатора. Важное место в интеллектуальной биографии А.И. Георгиевского занимала журналистская и редакторская деятельность. В 1858 г. в период его участия в редактировании «Одесского вестника» за изданием прочно закрепилась репутация одного из самых либеральных печатных органов в Российской империи. Консолидации либеральных сил способствовал вышедший в свет при непосредственном участии А.И. Георгиевского «Новороссийский литературный сборник». Тема либеральных преобразований нашла свое отражение в его статьях на страницах еврейского журнала «Рассвет», где он представил научно-обоснованную концепцию эмансипации евреев в России. Продолжив журналистскую карьеру в центральных органах печати - в газетах «Московские ведомости» и «Русский инвалид» - А.И. Георгиевский сосредоточил основное внимание на анализе международных отношений. Его статьи отличались глубоким знанием истории рассматриваемых проблем и точностью политических прогнозов. Они в значительной мере способствовали установлению новых ориентиров в журналистике по отношению к передовым статьям международно-аналитического характера. Значительным был вклад А.И. Георгиевского в становление научной периодики. Возглавив редакцию «Журнала Министерства народного просвещения»

он провел его реорганизацию. Журнал, сохранив за собой функцию официального органа МНП, предоставил новые возможности для публикаций научного характера, а также для обсуждений новых теорий и практик в сфере педагогики. При редакторе А.И. Георгиевском журнал заработал высокую научную репутацию не только в России, но и за рубежом.

Ключевые слова: Георгиевский, интеллектуальное наследие, история, классическая система образования, государственная деятельность, журналистика.

SUMMARY

Likhachova O.E. Scientific, journalistic and public activity of O.I. Georgievsky-
Manuscript.

Dissertation for the Candidate of Historical Sciences degree on speciality 07.00.02 - world history. - Odesa I.I. Mechnikov National University. - Odesa, 2011.

O.I. Georgievsky's biography and intellectual legacy are studied in this dissertation for the first time. It is based on a wide range of published and archival sources. Main features of formation of his social and political attitudes are revealed. His historical works were carefully studied and their place and scientific concern in the general development of the historical science of the 19th century was determined. His participation in reforming education of the Russia Empire was also scrutinized. His considerable influence to the development of regional, central and scientific media of the second part of the XIXth century is proved. Specifics of his activity in the post of Senator is demonstrated. Genesis of his social preferences from liberal to confident statesman views towards the end of his life.

Key words: Georgievsky, intellectual legacy, history, classical system of education, state activity, journalistic activity.

Підписано до друку 05.09.2011.
Обсяг 0,9 авт. арк. Формат 60х90/16.
Тираж 100 прим. Папір офсетний. Зам. № 567.

Надруковано у друкарні видавництва "Астропринт"
(Свідоцтво ДК № 1373 від 28.05.2003 р.)
м. Одеса, вул. Разумовська, 21.
Тел./факс: (0482) 37-14-25, 37-24-26, 33-07-17.
www.astroprint.odessa.ua; www.fotoalbom-odessa.com